

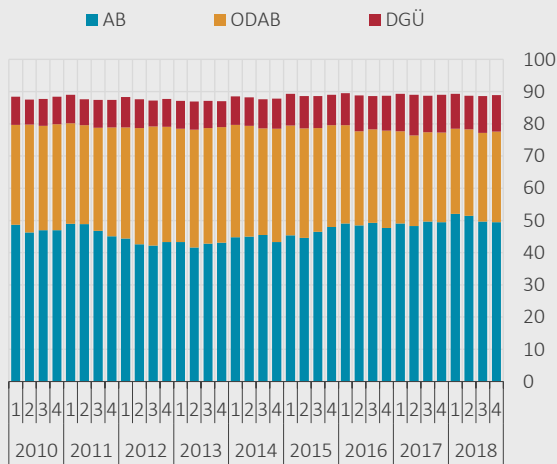
Kutu 4.4.

İhracatın Belirleyicilerinin Bölgesel Ayrımda İncelenmesi

İhracat dinamiklerinin anlaşılması özellikle büyüme ve cari açık öngörülerini açısından büyük önem taşımaktadır. İhracat talebini temel olarak ticaret ortaklarının gelir düzeyi ve reel kur (rekabet gücü) gelişmelerinin belirlediği söylenebilir. Bu çerçevede talep ve kur esnekliklerinin tahmin edilerek ihracatın sürükleyicilerinin belirlenmesi, durum tespiti ve öngörü oluşturmada temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye’de ihracata ilişkin çalışmaların genel olarak toplam ihracata odaklandığı ve bölgesel ayrıma göre yapılan çalışmaların daha sınırlı kaldığı görülmektedir. Oysa Türkiye’nin ihracat yaptığı ülkeler gelişmişlik düzeylerine ve coğrafi konumlarına göre çeşitlilik göstermekte ve farklı ülke gruplarına yapılan ihracatın dinamikleri de önemli ölçüde farklılaşabilmektedir. Dolayısıyla, ülke grupları özelinde bir ayırım yapıldığında yukarıda bahsedilen esnekliklerin farklılaşması da olasıdır. Böyle bir durumda makro yaklaşımla toplam ihracatın modellenmesiyle tahmin edilen esneklikler toplulaştırma yanlılığı içerebilecektir.

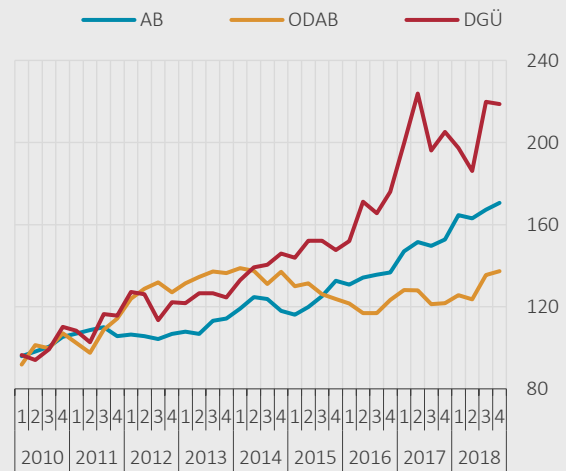
Bu kutuda¹ ihracat dinamikleri, Avrupa Birliği (AB), Diğer Gelişmiş Ülkeler (DGÜ) ve Orta Doğu Afrika ve Bağımsız Devletler Topluluğu (ODAB) ülkeleri olmak üzere üç bölge ayrımında incelenmektedir. Bu amaçla bölgesel ihracat miktar endeksleri, TÜİK tarafından yayımlanan sektörlere ilişkin nominal ihracat verileri ve birim değer endeksleri kullanılarak elde edilmiştir.² İlgili endeksler oluşturulurken parasal olmayan altın ihracatı dışarıda bırakılmıştır. Bölgesel talep değişimlerini yakalamak için her bir bölgedeki ülkelerin gayri safi yurt içi hasılları ile ihracat payları kullanılarak hesaplanan ihracat ağırlıklı bölgesel gelir endeksleri kullanılmıştır. Görelî fiyat değişimleri için ise TCMB tarafından yayımlanan TÜFE bazlı reel kur endekslerindeki yöntem ve ülke seti kullanılarak oluşturulan, üçüncü ülke etkilerini de dikkate alan, bölgesel reel kur endeksleri tercih edilmiştir. Analiz dönemi 2003 yılının birinci çeyreği (2003Ç1) ile 2018 yılının son çeyreğini (2018Ç4) kapsamaktadır.³

Grafik 1: Toplam İhracatta Bölgesel Paylar (Altın Hariç, % Pay)

Kaynak: TÜİK ve yazarların hesaplamaları.

Grafik 2: Bölgesel İhracat Miktar Endeksleri (Mevsim ve Takvim Etkilerinden Arındırılmış, 2010=100)

Kaynak: TÜİK ve yazarların hesaplamaları.

¹ Bu kutu devam eden Eren, Kalafatçılar, ve Yavuz (2019) çalışmasının ilk bulgularını içermektedir.

² TÜİK, ihracat rakamlarını ülkeler özelinde ABD doları cinsinden yayımlarken miktar ve birim değer endekslerini ülke ayrımında yayımlamamaktadır. Altın hariç bölgesel miktar endeksleri oluşturulurken SITC3 birinci ve ikinci düzey olmak üzere toplam 32 farklı sektöre ilişkin fiyat endeksleri kullanılmıştır. İlk aşamada, her bir bölge için seçili sektörler ayrımında ABD doları cinsinden ihracat ve birim değer endeksleri kullanılarak reel ihracat rakamları elde edilmiştir. Daha sonra sektör ayrımında oluşturulan reel ihracat rakamları birleştirilerek bölgesel miktar endeksleri tahmin edilmiştir.

³ ODAB ülkeleri için yapılan analizler 2005Ç1-2018Ç4 dönemini kapsamaktadır.

Bölgelerin Türkiye'nin altın hariç toplam ihracatındaki payları incelendiğinde ODAB'ın payının 2010Ç1-2018Ç4 döneminde yaklaşık 3 puan kadar azaldığı, DGÜ'nün payının ise 3 puan kadar yükseldiği görülmektedir (Grafik 1). Diğer taraftan, dönem içerisinde artış ve azalışlar sergilese de AB'nin payı yüzde 49'lar civarında kalmıştır. İhracat miktarı, 2014 yılının sonuna kadar her üç bölgede de belirgin artış eğilimi sergilerken, takip eden yıllarda bölgeler arasında farklılıklar oluşmuştur (Grafik 2). 2014 sonrası dönemde AB'ye yapılan ihracat kesintisiz artış eğilimi gösterirken DGÜ'ye yapılan ihracat 2017 yılının ikinci yarısına kadar hızlı bir biçimde artmış; daha sonraki dönemlerde ise önemli bir değişiklik göstermemiş ve bir plato oluşturmuştur. ODAB'a yapılan ihracat ise 2015Ç1-2016Ç2 döneminde bir miktar düşmüş ve 2018 yılının ikinci yarısına kadar neredeyse aynı miktarlarda kalmış ve sonrasında sınırlı bir yükseliş gerçekleştirmiştir.

Elde edilen miktar endeksleri kullanılarak, her bölge için ihracat talep denklemleri üç farklı yöntem aracılığıyla tahmin edilmiş; gelir ve görelî fiyat esnekliklerinin ne ölçüde farklılaştığı incelenmiştir. Tüm değişkenler modellerde logaritmik değerleriyle kullanılmıştır. Tablo 1 ve Tablo 2'de gelir ve görelî fiyat esnekliklerine ilişkin tahminler sunulmaktadır. Tahminlerde kullanılan alternatif modeller: (i) Vektör Öz Gecikmeli Model (VAR), (ii) Hata Düzeltme Modeli ve (iii) En Küçük Kareler (EKK) şeklindedir. VAR ve EKK yöntemlerinde tahminler değişkenlerin çeyreklik değişimleri ile yapılmıştır. EKK yönteminde tahminden önce bağımlı değişkene bir düzeltirme filtresi uygulanmış ve bölgesel miktar endeksleri gürültüden arındırılmıştır.⁴ Ayrıca, bölgesel tahminlerle elde edilen sonuçlar, toplam ihracata yönelik modelleme sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Tablo 1: Gelir Esnekliği

	VAR ¹		Hata Düzeltme		EKK ²	
	Kısa	Uzun	Kısa	Uzun	Kısa	Uzun
AB	5,13**	3,80**	5,76***	3,31***	4,53***	3,61***
DGÜ	2,60*	3,36*	3,89*	1,39***	2,70***	3,06***
ODAB	1,94*	3,64*	2,17***	1,69***	1,59***	2,09***
Toplam	3,87**	3,33**	2,58***	2,16***	4,23***	3,03***

*** yüzde 1, ** yüzde 5, * yüzde 10 istatistiki anlamlılık düzeyine karşılık gelmektedir.

¹ Esneklikler birikimli etki-tepki fonksiyonlarından hesaplanmıştır. Kısa dönem esnekliği ilk dört çeyrek ortalamasından, uzun dönem esnekliği ise dört yıl (on altı çeyrek) sonundaki değerden hesaplanmıştır.

² Uzun dönemli esneklik, kısa dönemli esnekliklerin açıklayıcı değişken olarak kullanılan bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayıları ile düzeltilmesiyle elde edilmiştir.

⁴ Gürültüden arındırma işlemi, serilerin kesikli dalgacık (wavelet) yöntemiyle farklı frekans bileşenlerine ayrıldıktan sonra 2-4 çeyrekte tamamlanan frekans bileşeninin dışlanmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2: Görelî Fiyat Esnekliği

	VAR ¹		Hata Düzeltme		EKK ²	
	Kısa	Uzun	Kısa	Uzun	Kısa	Uzun
AB	-0,18	-0,18	-0,15**	-0,18***	-0,17***	-0,13***
DGÜ	-0,37*	-0,48*	-0,36**	-0,97***	-0,22***	-0,25***
ODAB	-0,42*	-0,48*	-0,21*	-0,02	-0,45**	-0,59**
Toplam	-0,15	-0,12	-0,07	0,06	-0,15***	-0,11***

*** yüzde 1, ** yüzde 5, * yüzde 10 istatistiki anlamlılık düzeyine karşılık gelmektedir.

¹ Esneklikler birikimli etki-tepki fonksiyonlarından hesaplanmıştır. Kısa dönem esnekliği ilk dört çeyrek ortalamasından, uzun dönem esnekliği ise dört yıl (on altı çeyrek) sonundaki değerdan hesaplanmıştır.

² Uzun dönemli esneklik, kısa dönemli esnekliklerin açıklayıcı değışken olarak kullanılan bağımlı değışkenin gecikmeli değerdlerinin katsayıları ile düzeltilmesiyle elde edilmiştir.

Üç bölge ve toplam verilerle yapılan üç farklı tahmin yönteminden elde edilen bulgular özetlenecek olursa, gelir esnekliğinin görelî fiyat esnekliğine kıyasla yüksek oluşu ilk vurgulanması gereken husustur. Gelir esnekliğinin, AB’de daha belirgin olmak üzere, gelişmiş ölkelerde daha yüksek olduğu dikkat çeken bir diğer unsurdur. Söz konusu bulgu gerek uzun gerekse kısa dönemde geçerlidir. Dikkat çeken bir diğer nokta ise toplam değışkenlerle çalışıldığında istatistiki anlamlılığına yönelik zayıf kanıt bulunan reel kur esnekliğinin, bölgesel verilerle yapılan tahminlerde farklı bir resim ortaya koymasıdır. Türkiye ihracatının yaklaşık yarısını oluşturan AB için tahmin edilen modellerde reel kur katsayısının düşük olduğu ve bazı modellerde istatistiki olarak da anlamlı bulunmadığı gözlenmektedir. Diğer bölgeler için yapılan tahminlerde ise reel kur esnekliği için istatistiki olarak anlamlı ve daha büyük katsayılarla ulaşılmaktadır. Bir diğer deyişle, bölgesel detay yerine makro bir yaklaşımla toplam ihracata odaklanıldığında, toplulaştırma yanlılığı nedeniyle reel kurun ihracat üzerindeki etkisinin tam olarak ölçülemediği değerdendirilmektedir.

Kaynakça

Eren, O., Kalafatçılar, M.K. ve Yavuz, D. (2019). İhracatın Belirleyicilerinin Bölgesel Ayrımda İncelenmesi, TCMB, devam eden çalışma.